

ДИЈАГРАМАТСКИ ПРИСТУП СИНТЕЗИ У ЗАШТИТИ СВОЈСТВА ОБЈЕКТА – ИСПИТИВАЊЕ ДВА СТУДИЈСКА ПОСТУПКА АРХИТЕКТЕ ДИМИТРИЈА М. ЛЕКА ИЗ 1947–1948. ГОДИНЕ

РАДЕ МРЉЕШ

АЛЕКСА ЦИГАНОВИЋ

САЖЕТАК:

Радам се испитује улога савремене *дијаграмајске (дијаграмајичке) теорије* у ликовној и пластичкој синтези објекта од историјске и просторно-регулационе вредности, приликом планираних физичких доградњи или обликовних ремоделовања који су од значаја у погледу заштите вредности и својства затечених објеката и њихових делова. Испитивање полази од улоге *графизма линије* у ауторском цртачком поступку архитекте, који се одвија у равни ма гешталт слика – метаисторијским, метаобјекатским/метастилским и метадисциплинарним. Трагање за одговарајућом функционалном и пластичком синтезом у аналитичком поступку архитекте, процесуира се кроз домен когнитивних принципа *проширене сећања*, којима се граде логичке метаперспективе и кодирани принципи *зайи-са* којима се граде интегралне мреже, екстракцијом из дисциплинарних блокова и конструката који оперишу као стандарди на рационалним основама. Секундарни процеси укључују и нове конструкте у процедурама рекомбинације – инверзија новог, која почиње да утиче на оригиналне изворе из стања *самоафективне реконфигурације*. Ангажман архитекте Димитрија М. Лека на изради предлога решења за доградњу зграда Архитектонског факултета и Министарства социјалне политике и народног здравља у Београду, из 1954. године, уједно представља и конзерватрско-рестаураторски гест. Студијски поступци који су предмет рада представљају различите ситуације дијаграмаатског графизма које је архитекта применио: функционално дијаграмаатско уобличавање простора приликом доградње зграда Архитектонског факултета и пластички дијаграмаатски приступ у случају зграде бившег државног министарства Краљевине Југославије, описујући дијаграмаатолошки однос у доживљају репрезентативности – кроз академистичку и модернистичку постулираност.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *дијаграмајска теорија, дијаграмајски цртеж, графизам, ликовна синџеза, илацијички ирисџиуи, архитекџионска конзерваџија, ремоделаџија, Димиџирије М. Леко*

АБСТРАКТ:

The paper analyses the role of contemporary *diagrammatic theory* in the art and plastic synthesis of facilities with historical and spatial-regulatory value during the planning of physical extensions or shape-related remodelling that are significant for the protection of the value and features of the found facilities and their parts. Starting point of the research is the role of *graphism of the line* in the original drawing process of the architect which happens in the realm of gestalt images – metahistorical, meta-objective/meta-stylistic and meta-disciplinary. The search for the appropriate functional and plastic synthesis in the analytical process of the architect is processed through the domain of cognitive principles of *extended memory* that are used for constructing meta-perspectives and as coded principles of inscriptions used for the construction of integral networks through the extraction from disciplinary blocks and structures that operate as standards on the rational grounds. Secondary processes also include new structures in the recombination procedures – inversion of the new which begins to affect the original sources from the state of *self-affecting reconfiguration*. Engagement of the architect Dimitrije M. Leko in the preparation of the 1954 draft solution for the extension of the buildings of the Technical Faculty and Ministry of Social Policy and Public Health in Belgrade concurrently represents conservative and restoration efforts. Study techniques that are the subject of this paper represent different situations of the diagrammatic graphism applied by the architect: functional diagrammatic shaping of the space during the extension of the Technical Faculty building and plastic diagrammatic approach in case of the building belonging to the former ministry of the Kingdom of Serbia, describing the diagrammatic relation in the experience of representativeness – through academic and modernistic postulates.

KEYWORDS: *diagrammatic theory, diagrammatic drawing, graphism, art synthesis, plastic approach, architectural conservation, remodelling, Dimitrije M. Leko*

Вредности и својства: од биографије и периодизације до хибридних приступа архитектонском делу

Актуелна мерила својства у конзерваторској нотацији, конективности и интерполацији, која имају за циљ моделистичку заштиту *сџарої* од *нової*¹, методолошке концептуализације заштите својства градитељског наслеђа² и приступ образлагању предлога синтезе, који је заснован на нормативном формату стручне дискреционе оцене³ – доминантно су позиционирани у домаћој професионалној области конзерваторске заштите на опсервацији биографског податка о архитектонском ствараоцу и критеријуму периодизације као одредницама вредности и својства. Таква мерила онтологизације архитектонског дела реферишу на споредне, критиковане аспекте његовог генетичког структурализма, које је француски филозоф и социолог уметности Лисјен Голдман [Lucien Goldman] током шездесетих година прошлог века критички означио периферним подручјем његове *значајне динамичке сџрукџуре*. Како значајна динамичка структура представља генетичку методу анализе теоријских и нормативних чинилаца текстуалног, ликовног, визуелног и просторног својства уметничког дела који одређују социјалне и интелектуалне струје, друштвене или економске покрете и психологију аутора, Голдман тврди да читавање биографских података аутора у тумачење својства било ког уметничког па тиме и архитектонског дела не треба избегавати из принципијелних разлога већ из разлога научне ефикасности. Међутим, проблем биографске компонентне јесте тај што се у пракси не располаже никаквим солидним и позитивним средствима сећања неопходним за реконструкцију психологије и генеологије проседеа, афективних стања и социјалних аспирација одређеног ствараоца, због чега његови биографски аспекти имају мало везе с позитивном науком.⁴ Биографска чињеница о ствараоцу не доводи до откривања степена кохерентности између унутрашњих и спољашњих структура дела

које, према Голдману, кључно одређују значајну динамичку структуру уметничког, а тиме и архитектонског дела.

Колаборативно заузимање места конзерваторске праксе у урбанистичким питањима у вези с комуналним, инфраструктурим, просторнопланским и социјалним интересима, пре свега престоничке градске управе почетком шездесетих година двадесетог века, у оквиру које се најпре и институционализује домен специфично надлежне стручне службе заштите споменичког градитељског наслеђа, суочило је конзерваторе с потребом допуне епистемолошких капацитета уобичајено заснованих на биографској референцираности и позитивној хронолошкој историјацији ка дубљим теоријским артикулацијама и филозофским позајмицама.⁵ Подстицај је могао стићи како из суочавања конзерватора са снажним фигурама архитектонске праксе пројектовања и урбанистичко-просторнопланских ангажмана, тако и из запаженије позициониране критичке архитектонске есејистике делатника чије су се улоге *криџичких инџелекџуалца* из епохе реалног социјализма полако диференцирале у фигуру политичара и социјалних теоретичара односно *научника-одлучиоца*.⁶ Друга линија подстицаја у конзерваторској аксиологији пристизала је из блиских али ипак спољних интелектуалних области – из естетичког поља вредносних медијација и морфогенеза у радовима естетичара и музиколога др Драгутина Гостушког⁷, а потом и у струковном теоријском језгру изнутра, оваплоћујући се у филозофско-правним поставкама посебности, документарности и квалификативности архитектонског наслеђа у раду правника др Стевана Томића.⁸

Теоријска линија новијих тумачења својства споменичких градитељских добара, која укључује хронологизацију као други аспектуално доминантан и конзерваторима близак поступак вредносне опсервације, проширена је радом др Александра Кадијевића систематизацијом и структурализацијом феномена периодизације као садржајнијег критичког метода извођења

друштвене и културне динамике.⁹ Потоња интердисциплинарна, трансдисциплинарна и крос-дисциплинарна раслојавања теоријског поља тумачења синтезе старог и новог у архитектури, услед прилива иностраних теоријских утицаја, суочавају заштиту споменичког градитељског наслеђа са изазовима посвајања нових вишеструких парадигми и хибридних линија разумевања својства: (1) *семиоантиропологијским парадигмама*¹⁰, које се уобличавају групом антропоцених нематеријалних аспектуалности; (2) *социјалним парадигмама*¹¹, које се уобличавају групом меморијско-комеморативних аспектуалности насталих из критичке социологије и постидеолошке дистрибуције значења, културе друштвеног памћења, археологије сећања, историјско-развојне трауме и виктимолошких постконфликтних приступа у вези са постјугословенским простором и постсоцијалистичким временом; (3) *линјивистичким парадигмама*¹², које се артикулишу из поновљених читања постструктуралистичких и постмодерних теорија текста, дискурзивности и дискурзивних формација у континууму углавном западних идеолошких варијетета, граматичких структура и метанаратива; (4) *перформативним парадигмама*¹³ у вези са концептима извођења, догађајним чином, архивистичким импулсима и сценским/сценичким концептима изведбе, и коначно, (5) *семиоидеолошко-когнитивистичким парадигмама простора*¹⁴, које се артикулишу из концепата памћења и мнемотехнике, миметичких и аутопоиетичких приступа, креативистичке когниције у дизајн-процесу и дијаграматичко-графистичким приступима синтезе архитектонског простора.¹⁵

За разлику од академских оријентација, које са становишта историје уметности одређују архитектонско дело као предмет споменичког еволуционизма, новији теоријски механизми заштите својства произилазе из пословног искуства пројектних тимова чији се транснационални ангажмани заснивају на тимском дизајн-процесу и корпоративном сарадничком ланцу, развијајући нову логику нелинеарних теорија креативистич-

ке психологије нотација и комплексних отворених система дизајна. Дистанцирани просторно-временским и културно-егзистенцијалним миљеом у односу на предмет пројектантског бављења планирањем, изградњом, реконструкцијом или адаптацијом, дизајн-тимови су усмерени ка ишчитавању тлоцртне графике објекта и иконографског текста плана који графистички опредељује имагинаријум аутора. Иницирани парадоксом сећања на архитектонско-стилске шематизације и концептуализације, процеси архитектонског мишљења се проблематизују и изводе из стања проширеног сећања на иконографску семиотику и имагинацију у пољу креативне продукције нових реалности и фикција¹⁶ – реч је о иконолошки иницираним и подржаним мотивима имагинације и дизајн-мишљења као резултатима комбинаторичне природе архитектонске имагинације.¹⁷

Дијаграматско архитектонско мишљење се може односити на имагинативну продукцију омогућену дизајн-резоновањем, подразумевајући деловање когнитивних механизма структурирања и спровођења мисаоних дизајн-процеса.¹⁸ Сматра се да дијаграматско/дијаграматичко мишљење подразумева интелектуално, структурално, комбинаторичко и рационално процесирање података графичког иконографског типа, који обликује мнемотехнички мисаони ток кроз успостављање мреже ликовно-стилских, функционалистичких, репрезентационих, конзерваторско-рестаураторских или сличних платформи и програма. Теоретизацију дијаграматског приступа дизајн-процесима могуће је довести у везу са европском историјом истраживања концепата нумеричке и информационе естетике која је доминирала уметничким истраживањима крајем педесетих и током шездесетих година прошлог века.¹⁹

Дијаграматски приступ италијанског теоретичара Марија Карпа нуди идеју архитектонског објекта као предела/пејзажа који чини место/локус тектонске активности за артифицијелни објекат као грађевину.²⁰ Тектонска логика или

објектно-логички дизајн-процес представља дизајн-модел који даје неутралан, емотивно и интересно непосредовани одговор на критеријуме контекстуалног приступа архитектонским интервенцијама и концептуализацијама на семантички и парадигматски посредованој иконологији градитељског наслеђа.²¹ Теоријски предложак полази од Бодријарове идеје да *маи* односно *џло-црџи* као подручје новог доживљаја територије, односно места, претходи непосредном искуству и егзистенцијалном простору као директној реалности.²² Графизам објекта као мнемотехничка мапа постаје дизајн-узорак у свести архитекте који се у пројектовању суочава с већ пројектованим пејзажом грађевине која даје инструкцију за употребу и доживљај простора.²³ Архитектонски и урбанистички планови представљају конструисано поље интерпретативног логичког оквира и прескриптивног модела пројектне инструкције која полази од тржишне, пејзажне и инфраструктурне морфогенетске интеракције у архитектури,²⁴ као *џеолоџике* теоретичара Висентеа Гајара²⁵, *џеооблика* Стена Алена²⁶, *нове џеоџрафије* или *модификованог џила* „Графтон“ архитектата или Ајзмановог хибридног дијалектичког појма *џројек-џа основе/џила* (*ground project*).

Савремена тумачења својстава *аџсолуџине архџџекџуре*²⁷, корпоративни пројектни тимови тумаче организацијом процеса стваралачког мишљења у механизмима њене концептуализације која је посредована *инсџрументџима заџиса* – категорије цртежа, дијаграма, мапа, перформативног, сценичког, сензорног и когнитивно-мнемоничког скрипта. Комуникационим регистром и кодом *заџис* означава архитектонску синтаксу према којој се ради и на основу које се делује.²⁸ Немачка теоретичарка естетике и визуелне уметности Сибил Крамер [Sybil Krämer] сматра да је неопходно препознати значај *анџроџолошке џрприоде дијаџраматџске џрафџичке акџивностџи као џросџорно-визуелно-џаџџилне форме мишљења*.²⁹ Решавање архитектонских проблема се врши кроз скрипт креативно-когнитивну *фиџуру-информацију архџџекџонског мишљења*

који представља визуелну, динамичку, сценичку и сензорну когнитивистичку, геологичку и графистичку просторну референцу. Стратегија и процес чулног мишљења о простору подразумева *сензорну акџивацију* непосредног искуства, односно упризоравање простора и времена. Она се спроводи мишљењем кроз чула или вишеструким сензорним концептуализацијама архитектонског мишљења као активације искуства у проширеном пољу архитектонске визуелизације. Појам скрипта непосредно асоцира на карактер визуелног, чији је специфични проблем нематеријална и невидљива природа перцептивне форме, која се мнемотехнички претвара у проширено сећање о облику или распореду тих облика.³⁰

Приступ синтези: графизам архитектонског дела

Графистички приступ тлоцрту пројекта као запису својства није био непознат домаћим теоретичарима архитектуре. Архитекта Никола Добровић тумачи појам *дубоке мисаоне џодлоџе*, објашњавајући га као *сџваралачку мисао*, *идеју која искрсава из џозадине свесџи изражену усредсређеном снаџом духовног биџа*. Она није *џродуџџи џовршинске већ дубинске свесџи*.³¹ Аналогно проширеном сећању, *сџваралачко џамђење* архитекте се може тумачити трансгресијом елемената из његовог искуственог репозиторијума знања, схватања просторних елемената и геометрије из њихових морфолошких сличности, заједничких припадности врсти, рефлексџама, асоџџацијама, перформативним сродностима, класификаџама, комплементарностима и контрастима, као и на основу семантичког или структуралистичког типа имагинаџије који су својствени стваралачком процесу концептуализације. Архитекта Никола Добровић пише о *емџиризму*, који се по својој суштини заснива на стеченом искуству и на сензибилизацији уколико је реч о путевима сазнања. За њега се емпиризам јавља као коректура функционалног покрета у архитектури јер је функционалност, у смислу сврховитости, један од главних производа рационализма. Чим поста-

ну прошлост, извесни подухвати потенцијалног пројектовања и планирања могу, у даљем процесу стваралаштва, да се подвргну емпирији као циклусу коректуре, постајући средство за стицање нових сазнања на основу дотадашњих постигнућа.³² Исте, 1957. године, када је Добровић на Шестом саветовању урбаниста Југославије у Аранђеловцу делегирао идеју *графичке меморије*, сплитски архитекта Иван Царић компаративистички промовише графизам урбанизма са графизмом из домена примењених уметности.³³

Почетком седамдесетих година прошлог века, архитектонска преокупација обухвата проучавање феномена синтезе која надилази ликовне и техничке дисциплине, захватајући друштвена и социјална питања унификације и дисциплинарне трансструктурализације у оквиру синтезних симпозијума у Врњачкој Бањи.³⁴ Архитекта Богдан Богдановић је развијао еидетичке концепте архитектонског мишљења, насталог из митског архитектонског цртежа – из *архаичких скица којима се архитетиконски мисли*³⁵ произилазе архитектонске гнозе као цртачке хеуристичке игре по моделу писца Луиса Карола.³⁶ Богдановић своју хеуристичку игру усмерава ка трагању за смислом грифона, митских бића или чудовишта која су служила *архитетиктури или јој њодваљивала све док се њонеће и чийаве траћевине не њрећворе у бетонске или сћаклене монсћируме*.³⁷ Богдановићево интересовање полази од историјског ауторитета фантастичног сновиђења, које архитекта Алексеј Бркић, апологет синтезних симпозијума у Врњачкој Бањи седамдесетих година прошлог века, тумачи као старе палеосимболичке облике сукоба маште и стварности, или као узроке који овај сукоб чине ониричком инферналном представом.³⁸ Према Алексеју Бркићу, Богдановић је *усћосћавио графизам као хеурисћичку ићру која оћонаша ићру извесне сћварносћи, даћће катћеторије на основу њарадокса који ићуби усћаљен маћрични смисао, оне ћа у крајњем њредлоћу ићубе да би ослобоћене њреузеле дрући ћа са осћалима ћакоћје њреиначеним катћеторијама, усћановиле један нови лоћички сисћем*

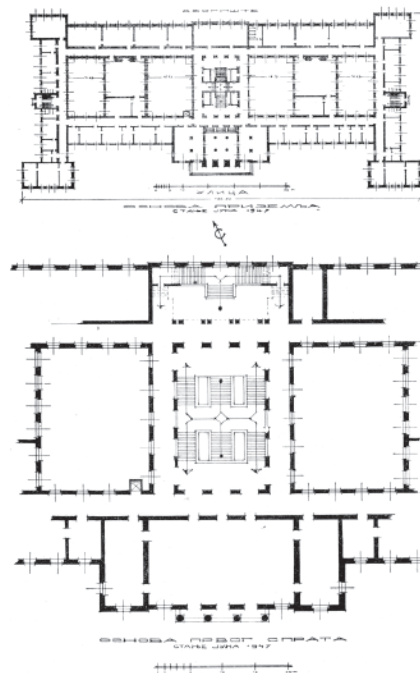
као нову ликовну њредсћаву.³⁹ Безазлено трагање за завршном архитектонском формом и дефинисање жељеног алгоритма, за Богдановића се испоставља као *исћторија филозофске традићељске алхемије и као нећходна исћомоћ у оћкривању ћоћоса као аућорске ћозиције*.⁴⁰

Вјенцеслав Рихтер се ослањао на своје пластичке студије за синтурбанистички град, покушавајући да пронађе комплексно решење идеалног иконограма са истом амбицијом с којом су у прошлости *мноћи њрећраживали њо судбини, мисли и ћо исћторијској судбини мећройолиса, разједићујући сћубове и зидове, људе и ћланове, зћраде и теомећрије, у доброј нади да ће оћкривћи кључ коначне синћезе*.⁴¹ Архитекта Алексеј Бркић запазио је у Рихтеровом графизму да у *ћом соћсћвеном вавилонском задаћку сћособносћ умовања није нарушавала осећање форме нићи одузимала ишћиа од вешћине црћиња, ћа би се моћло рећи да их је ућраво склоносћ ка облику и вичносћ црћежу водила до универзалних њредсћава и ћурала скицом, до највеће сћрукћуре и најкрупније размере*.⁴² Према Бркићу, Рихтерова намера је дијаграматичко извођење *инћећралноћ графисћичкоћ ћосћућка ћокушај доласка до јединсћвене ћезе која се креће од графичкоћ до урбанисћичкоћ и ћосћизање ћласћичкоћ израза као заједничкоћ уједићујућећ чиниоца у претпостављеном упризоравању одрећене архитектонске идеје*.⁴³

Заједно са професором Ђорђем Петровићем у оквиру универзитетског ангажмана на Архитектонском факултету и катедри за архитектонско цртање, запажену линију бављења транзитивним формама града и повратку историји чине радови др Бранислава Миленковића.⁴⁴ Миленковић је проучавао геометрију склопова сложеног облика, указујући на постојање *рећулативних њринцића чија теомећрија ућврћује њихову универзалносћ*. Бавећи се културом форме у наставцима часописа *Изћрадња*, Миленковић је запазио да графизми откривају регулативне принципе уношења реда у сферу збивања склоја, бивајући потпуно запостављени у архитектури модерне.⁴⁵

Два студијска поступка архитекте Димитрија М. Лека из 1947–1948. године

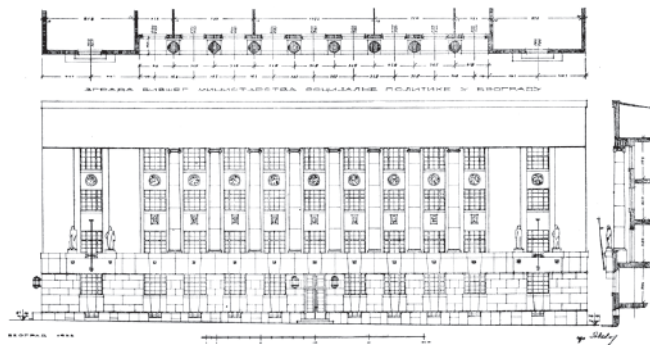
Испитивање улоге савремене *дијаграматске* (*дијаграматичке*) *теорије* у ликовној и пластичкој синтези објекта од историјске, просторне и пластичке вредности приликом планираних доградњи или обликовних ремоделовања, чија су својства од значаја у погледу конзерваторске заштите, реферише на концептуалне предлошке које је архитекта Димитрије М. Леко дао као решења за доградњу зграда Техничког факултета и Министарства социјалне политике и народног здравља у Београду, у периоду од 1947. до 1948. године.⁴⁶ (сл. 1 и 2) Студијске анализе архитекте Димитрија Лека, које уједно представљају и конзерваторски гест заштите својства грађевина, концепцијски полазе од тлоцртне фигуре факултета као *ајсолућне архитектурне* у Аурелијевом схватању интерналистичког аспекта архитектуре, која се по облику техничке, методске и пластичке хибридикације пројектантског поступка може довести у релације с појмом *дијаграматске* *планирања*. С позиције историографског пројектантског геста, Леков приступ би означавао концепцијски прелаз с академистичког на, у том тренутку, актуелан послератни соцреалистички и функционалистички *контекст* седиментације, док у погледу ауторског поступка испитивања могућности доградње и ремоделовања ових државних зграда, полази од аналитичке улоге графизма линије у *контекстним равнима* гештalt слике простора и пластичке синтезе. Реципрочни илузионизам архитекте у циљу заштите својства грађевине процесуира се кроз метаисторијски, метаобјекатски/метастилски и метадисциплинарни домен когнитивних принципа проширеног сећања у којем аутор гради логичку метаперспективу и служи се принципом кодираног записа. Ремоделовање степенишних кракова реконструисаног феојае Архитектонског факултета гради се из интегралне мреже знања о академизму односно екстракцијом из дисциплинарних блокова и конструктора који оперишу

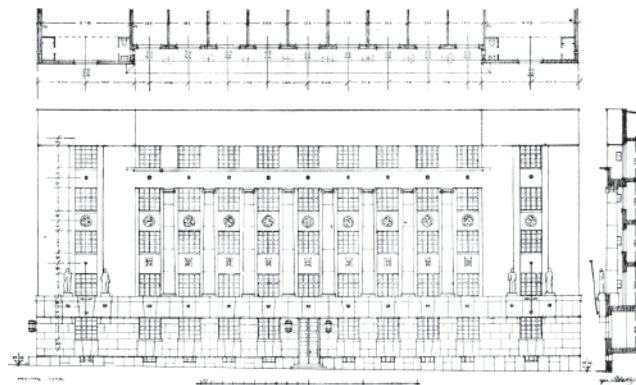
Сл. 1 / Цртеж (1947), Димитрије М. Леко,
основа *исцрпљиве*, изведеног *стања зграде*
Техничког факултета у Београду

као стандарди рационалног пројектовања укључујући и процедуре рекомбинације новог које утиче на изворно стање.

Студијски поступци који су предмет рада представљају различите ситуације дијаграматског графизма које је архитекта применио: функционалног дијаграматског уобличавања простора приликом доградње зграде Техничког факултета и пластичким дијаграматским приступом у случају зграде бившег државног министарства Краљевине Југославије, описујући дијаграматолошки однос у доживљају репрезентативности – кроз академистичку и модерничку постулираност. У гесту контролисаним рефлексивног извођења, архитектонска конзервација и заштита функционише као дијаграмска ситуација без обзира на феноменолошку раван у којој се огледају системи и облици произвођења знања.⁴⁷ Архитектура има своју микро и макро социјално-историјску димензију која оперише у систему културолошких идентификација.⁴⁸ Кон-

Сл. 2 / Цртеж (1948), Димитрије М. Леко, изведено сцртање зграде Министарства социјалне полицијске у Београду

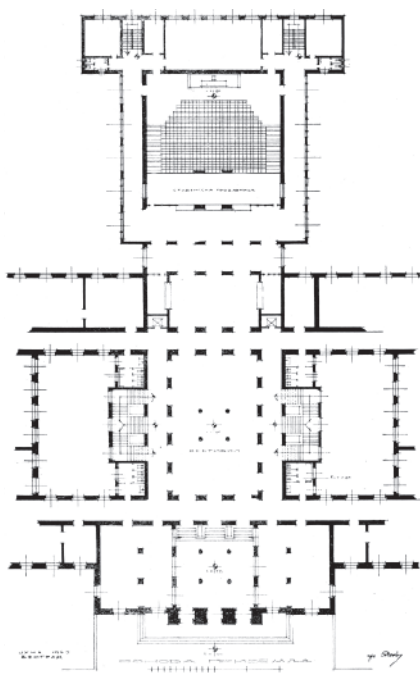
Сл. 3 / Цртеж (1948), Димитрије М. Леко, предложена ремоделација фасаде зграде Министарства социјалне полицијске у Београду

струкција социјалних идентитета захтева мобилизацију архитектуре као фундаменталног оквира сваком спровођењу моћи, будући да регулише квантитет, квалитет и динамику сваке микросоцијалне структуре, да каналише систем циркулације и, што је нарочито значајно, кодира одређене формалне констелације као дискурсе исказивања одређене врсте знања. Будући да је свака моћ ствар приказивања, манипулације и презентовања слика, архитектура и уметност јесу дискурси моћи.⁴⁹

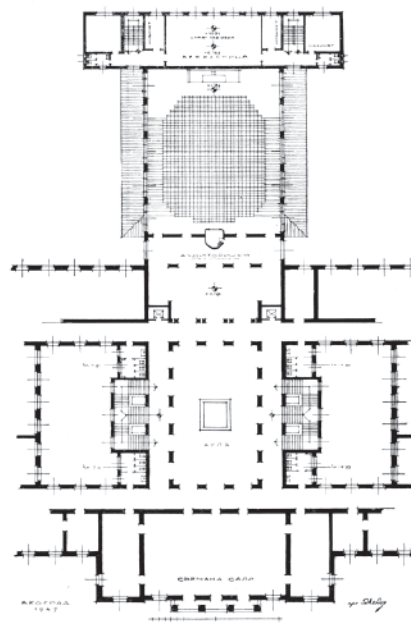
Семантика интервенције Димитрија М. Лека на доградњи зграде Министарства социјалне политике привидном аутентичношћу повезује пластички скрипт академизма са формално-функционалним средством *ко-текста* соцреалистичног естетичког знака, који функционише у српској пројектантској средини непосредно након Другог светског рата. Апертуре новог страта постављене су у свему према узору на постојеће и у истој геометрији према доњим етажама. Леко оперише

појмовима естетика и целина композиције, дајући аргументацију свог техничког опредељења:

Задовољити потребу код постојеће зграде за новим капацитетима, а да таква интервенција не представља сувише насилно решење, није какав очигледан кривац, свакако је ствар колико тежа толико и изазовна и значајна. И уколико је изазовнија и значајнија уколико јужа јрилик да се на постојећем објекту изврше и евентуалне корекције које би допринеле да се новим решењем унапреде његови квалитети. Колико од биле велике потребе за проширењем капацитета, оне се уједно адекватација постојећих зграда могу остварити само по једном тежакном конструктивном и естетском испитивању могућих остварења. У конструктивном погледу не постоје ограничења, али се једно мора извршити процена за остварење намераване адекватације како се не би јршила јраница јреко које би изградња новој објекта била рационалнија од намераване адекватације. Естетске могућности,

Сл. 4 / Цртеж (1947), Димитрије М. Лeko, основа
приземља предложене реконструкције и адаптације
зграде Техничког факултета у Београду

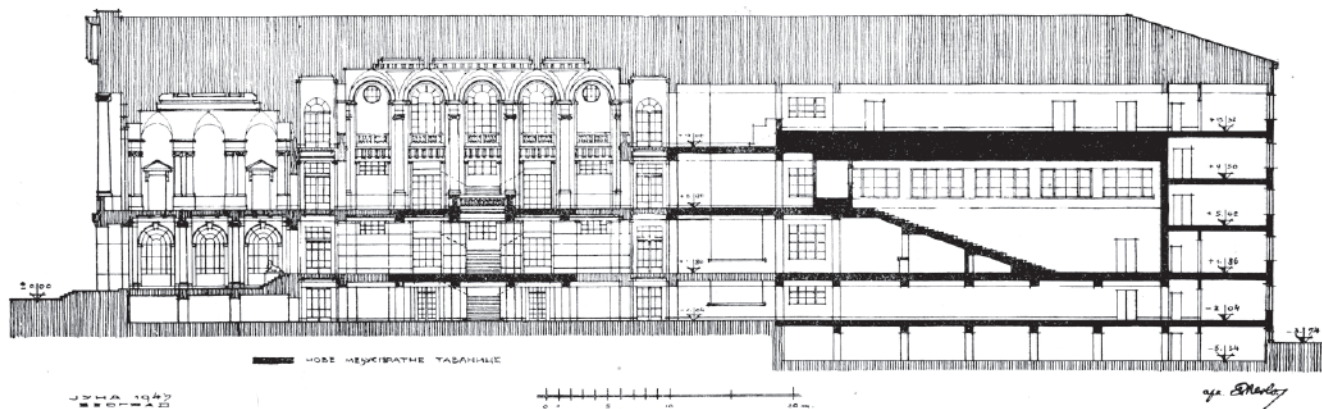
Сл. 5 / Цртеж (1947), Димитрије М. Лeko, основа
сврха предложене реконструкције и адаптације
зграде Техничког факултета у Београду

иако осетљивије и неодређеније, оствариве су код скоро свих зграда које се адаптирају изузев мало броја оних архитектонских објеката који представљају уметничка дела и код којих се по Албертијевој дефиницији лејоше, не може, и не сме, ништа додати, ништа одузети, ништа ишта променити.⁵⁰ (сл. 3)

Сматрајући да свака адаптација постојећих зграда представља изоловани појединачни проблем, Димитрије М. Лeko поред пројекта доградње зграде државног министарства, представља у истом издању сепарата и адаптацију зграде Техничког факултета у Београду.⁵¹ Зграда Техничког факултета је у свом оригиналном облику била завршена балустрадом и алегоричким скулптурама на агици прочеља. У бомбардовања Београда 1944. године срушена је око петина зграде. Министарство грађевина Србије је у мају 1946. године почело обнову и реконструкцију Техничког факултета. Тада је дограђен трећи спрат изнад кровног венца, према пројекту архитектке Михаи-

ла Радовановића. Иако је доградња трећег спрата изведена методом привидне аутентичности, делимично је деградирала првобитни концепт зграде Техничког факултета, дајући њеној силиуети визуелну затвореност и тежину.[52] Архитекта Димитрије М. Лeko је 1947. године понудио и другачије решење за повећање капацитета зграде Техничког факултета, доградњом тракта с великим амфитеатром према дворишту, без надзиђивања и утицаја на главну фасаду. (сл. 4, 5 и 6)

Претпоставка од које полази схватање рестаураторског приступа у новом пројектовању, с циљем заштите својства затеченог објекта или простора, односи се на конструкцију хибридног поља који се везује за *тешке* односно *јаке форме* архитектуре⁵³, наспрот slabим и секундарним, и у њој делујућим пластичким скриптовима, сценографије и дијаграматске партитуре као елементе који мотивишу дизајн-процес. Перформативна парадигма државних здања и времена у којем се радови планирају померају фокус архи-

Сл. 6 / Црква (1947), Димитрије М. Леко, појачани пресеци
предложене реконструкције и адаптације кроз главни брод
зграде Техничког факултета у Београду

тектонског истраживања, интуиције и интерпретативне интерполације са начина на који се стилска архитектура појављује ка питањима ефеката које производи у погледу активности и извођења. Перформативни дијаграми исписују просторне навигације и њихови скриптови – другим речима записи и топологије представљају оперативни ефекат којим геометријски дијаграм прелази у програмско извођачки концепт.

Улога архитектонског скрипта је активација понашања кроз графичке и ликовне инструкције и њихово мапирање. Тиме се одвија дизајн-процес програмирања догађаја и просторних операција које се препознају као трагови конструкција предвидиве реалности и поступак синтезе који садржи правила, протоколе или платформе извођења. Просторни план који настаје из транскрипције креира *трађену кореографију кретања и сусрећа* у смислу да тренутно важеће друштвено-културалне праксе и догађаји заузимају односно понављају одређену геометрију, морфо-

логију, бихевијоралне и когнитивне карактере и навигационе дијаграме. Детерминистичко посредовање концепата спроведено је прелазом са интуитивних платформи интерполација и упризоравањем *духа* (места или времена)⁵⁴ ка сложеним дизајн-поступцима који се заснивају на сценама/сликама као јединицама визуелне и ситуационе перцепције, рецепције и синтезног извођења.

Континуитет динамичке парадигме простора дефинисане почетком XX века из Бергсонових принципа динамизма реафирмисане су новијим теоријама које дијаграматским приступом објашњавају линије пластичког кретања у примени скулптуралних принципа и експресионизма генерисане материје, линије динамичког скулптурализма у просторној непрекидности понављања дисконтинуалних елемената и линијама флуидних простора или *проспора константног флукса* чије се упориште проналази у природним динамичко-еволутивним логикама процеса.⁵⁵

Закључна разматрања

Коначна форма и структурална стабилност у поступку архитектке Димитрија М. Лека на доградњама и ремоделацијама зграда Техничког факултета и Министарства социјалне политике у Београду из 1947–1948. године – указују на поступак опредељивања за морфогене моделистичке принципе који су владали архитектонским когнитивним и апстрактним процесима, указујући на принципе адаптабилности и способности интернализације. Пројектантска пракса Димитрија Лека, архитектке који је стваралачки повезивао две велике епохе с потенцијалом транспоновања, предратне академске и послератне соцреалистичке, у том тренутку актуелне, указује на улогу јаких типолошких форми које су одлучиле о *сценарију* односно опредељењу за *зайис* програмске шеме синхронизације геометријске конфигурације и дијаграмирања простора у поступку пројектовања као геста споменичке заштите.

Заштиту изгледа и својства објеката архитектке Димитрије М. Леко је спровео трансформацијом и манипулацијом *сцене-слике*, која открива улогу проширеног сећања у концептуализацији дизајн-процеса и менталних визуелизација заснованих на представама и кодираним семантичким модалитетима као регистрима сценске архитектонске репрезентације. Опис Лекових не-

изведених планова откривају присуство умрежавајућег мнемоничког инструмента код архитектке који опредељују естетички и функционални наратив кроз оба студијска примера – око академистичког неокласицистичког наратива конфигурише се сценички дијаграм скрипт важећи за соцреализам, у том тренутку актуелан, из мреже стилских структура и просторно-пластичких конфигурација. Приступ архитектке Димитрија М. Лека архитектонској реконструкцији и адаптацији јавних зграда непосредно реafirмише улогу визуелних дисциплина као инструмента посредовања *визуелности* и форме визуелне комуникације у области архитектонске конзерваторске заштите и теме дијаграматске репрезентације у циљу мнемоничке заштите споменичког својства.

Раде Д. Мрљеш, докторанд

архитекта

Завод за заштиту споменика културе

града Београда

r.mrljes@gmail.com

Алекса С. Цигановић, докторанд

архитекта

Републички завод за заштиту

споменика културе - Београд

aleksa.s.ciganovic@gmail.com

НАПОМЕНЕ:

- 1] Подстицајан рад о регулационо-моделистичкој аспектуалности урбанизма за новије градитељске стратегије и интерполације, у: Кадијевић 2015.
- 2] О идеолошким претпоставкама у естетичкој процени архитектуре, подстицајни текстови у: Стевановић 2011; Кадијевић 2007; Петровић 1988.
- 3] Милуновић 2001: 222.
- 4] Goldman 1962.
- 5] За разлику од хрватских или словеначких колега, српски конзерватори су нерадо усвајали теоријске концепте актуелне у сродним друштвено-хуманистичким пољима, као што су кластери иконолошко-структуралистичких, дијалектичко-социјалних, дискурзивно-наративних или знаковно-кодских приступа наслеђу.
- 6] Примери такве улоге архитектката могу се наћи у личностима Николе Добровића, као директора Урбанистичког института Министарства грађевинарства НР Србије (1947–1951), архитектке Леона Кабиља, градског секретара за урбанизам и заштиту животне средине града Београда (1970–1978), Бранка Пешића (1964–1974) и Богдана Богдановића (1982–1986), као градоначелника Београда.
- 7] Гостушки 1968: 157–170; Gostuški 1971: 311.
- 8] Према Томићу, феномен периодизације указује на *својство квалитативности која представља животино интенсијетет прошлости, јединства, ојворености и перспективе времена [...] својственој усмеравању поимања духа и айспракције времена споменика [...] и синтетичкој хоризонтиа збивања и стања*, у: 1983: 74.
- 9] Поред функционалистичке поделе на *системајвизујне*,

- ревизионистичке и њреврајничке ѡериодизације*, др Александар Кадијевић успоставља и три типолошке врсте периодизација: *ојшће*, *њрелазне* и *сиѡцијалистичке*. *Прелазне ѡериодизације* су концепцијски усмерене на области које испуњавају простор између општих и генеративних обележја архитектонских дела којима се потенцира социјални детерминизам и естетичка феноменологија, у: Кадијевић 2007а: 45–46.
- 10] Low and Lawrence-Zuniga 2003; Harvey 2006; Hymes 1968: 100.
 - 11] Backović i Maširević 2010: 228–229; Dženkins 2007; Petrović M. 2009; Gieryn 2000: 463–496 и др.
 - 12] Evans and Chilton 2010.
 - 13] Kolarević 2005: 203–213; Oxman 2009: 1026–1037; Pedreschi 2008: 12–19 и др.
 - 14] Mandić i Ristić 2014; Bell 2011; Clemons 2017; Sussman and Hollander 2015 и др.
 - 15] Ђирић 2017.
 - 16] Allen 2009: 219–220.
 - 17] Spiller and Armstrong 2011; Brolin 1988.
 - 18] Ђирић 2017.
 - 19] Покренута из поља предратне западне авангардне мистике и концептуалистичких група окупљених око интересовања за филозофско-трансценденталну когнитивну логику у ликовним и пластичким уметностима, послератна нумеричка и информациона естетика заснована је на математичким концептима и дијаграмско-графистичким конструктима, више везана за поље германске (немачке, аустријске и швајцарске) послератне пластичке уметности и естетичке филозофије, а далеко мање за америчко-англосаксонско. Радови математичара и историчара уметности Џорџа Давида Биркофа [George David Birkhoff] утицали су на то да се графистичка конструктивна уметност у европском контексту јави као део пројекта стабилизације и денацификације у германском уметничком подручју, омогућавајући утицај на послератне, хладноратовске токове минималистичког дијаграматског и пластичког конструктивног графизма. Радови швајцарских сликара Готарда Гинтера [Gotthard Günther], Макса Бенсеа [Max Bense], Макса Била [Max Bill], Хелмара Франка [Helmar Franco], немачких сликара Феликса фон Кубеа [Felix von Cubbe], Рула Гунценхаузера [Rul Gunzenhäuser] и Елизабет Валтер [Elizabeth Walther], омогућавају развој и теоретизацију естетике пластичког графистичког дизајн-концепта и модула. Више о информационој естетици и графизму, у: Bense 1978: 7–9. Подстицајан текст о конструктивној графистичкој и пластичкој уметности током шездесетих година, у: Denegri 1998: 415–419.
 - 20] Carro 2001; *исти* 2013: 88.
 - 21] Lima 2011.
 - 22] Bodrijar 2009: 102–105.
 - 23] Shapiro 2010: 16.
 - 24] Allen and Mcquade 2013.
 - 25] Guallart 2009: 31.
 - 26] Allen and Mcquade 2013.
 - 27] Aureli 2011.
 - 28] Krämer 2011: 275–293; *исти* 2009.
 - 29] *Исти*.
 - 30] Ђирић 2017.
 - 31] 2017.
 - 32] Dobrović 2017.
 - 33] Carić 1957: 29–30.
 - 34] У Врњачкој Бањи су одржана четири југословенска симпозијума: I симпозијум октобра 1973. године, под називом *Форма у ѡрстојору*, II симпозијум октобра 1975. године, с темом *Ка ѡојшћуној синѡези*, III симпозијум јануара 1978. године, *Синѡеза и химанизам социјалистичкој самоујравној друшћива*, и IV симпозијум јануара 1980. године под називом *Синѡеза у ѡумачењу хуманој ѡрстојора и самоујравној ѡрада*. Ови симпозијуми су окупили највише друштвено-политичке организације и изнедрили су доношење низа оријентационих програма при Народној скупштини и успостављање републичких и савезних координационих одбора. У оквиру III симпозијума организоване су три изложбе – Богдана Богдановића, под називом *Поврајћак ѡрифона*, арх. Вјенцеслава Рихтера под називом *Црћежом ѡрема синѡези* и инж. Бошка Атанацковића под називом *Црћежи из аућоматћизованој ѡстојујка*, којима се питање синтезе интегрално представља од графичке до урбанистичке предпоставке: Бркић 1978.
 - 35] Последње предавање Б. Богдановића, *Архитћекћонска ѡеорћија, наука или ѡноза*: ЦЗКД 2015.
 - 36] Богдановић 1978.
 - 37] ЦЗКД 2015.
 - 38] Ауторов онирични поступак представља графички експеримент, део узајамне игре између њега и природе, описујући природу испољену према његовом методу постављања питања кроз ликовни цртеж или пластички концепт, у: Бркић 1978.
 - 39] *Исти*.
 - 40] Богдановић 1978.
 - 41] Бркић 1978.
 - 42] *Исти*.
 - 43] *Исти*.
 - 44] Рад са професором Бранком Крстићем до школске 1959/1960, а након тога сарадња са доцентом Ђорћем Петровићем.
 - 45] Миленковић 1991; Миленковић 1992.
 - 46] Леко 1957.
 - 47] Ignjatović 2004: 35.
 - 48] *Исти*.
 - 49] *Исти*.
 - 50] Леко 1957: 1.
 - 51] *Нав. дело*.
 - 52] Ибрајтер-Газибара 2006: 69–85; Јаковљевић 1997: 99–109.
 - 53] Folić-Kurtović 1995.
 - 54] Кадијевић 2010.
 - 55] Ђирић 2017.

ЛИТЕРАТУРА:

- Allen, S. (2009), *Practice vs. Project*, u: *Teorija arhitekture i urbanizma*, Bojanić P. i Djokić V., Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu: 219–228.
- Allen, S. and McQuade, M. (eds.) (2013), *Landform Building: Architecture vs. New Terrain*, New York: Princeton University School of Architecture: Lars Müller Publishers.
- Aureli, P. V. (2011), *The Possibility of an Absolute Architecture*, Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Backović, V. i Maširević, Lj. (2010), *Social Theory and Architecture*, SAJ, Belgrade: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu: 228–229.
- Bell, P. A. (2011), *Environmental psychology*, New York: Psychology Press.
- Bense, M. (1978), *Estetika*, Rijeka: Otokar Keršovani: 7–9.
- Bogdanović, B. (1978), *Povratak grifona – crtačka heuristička igra po modelu Luisa Karola*, u: II knjiga o sintezi: zbornik referata, saopštenja i diskusija o sintezi, ur. Obradović D., Vrnjačka Banja: Zamak kulture: 51–61.
- Богдановић, Б. (2015), *Архитектура – наука или инста*, последње предавање на Архитектонском факултету Универзитета у Београду (јул 1987, архива РТБ – Радио-телевизија Београд), у: изложба *Поједи* од 11. децембра 2015. године Центра за културну деконтаминацију: објављено 31. децембра 2015, доступно на: https://www.youtube.com/results?search_query=arhitektura+teorija+ili+gnoza [1. 5 2019]
- Bodrijar, Ž. (2009), *Pakt o lucidnosti ili inteligencija Zla*, Beograd: Arhipelag: 102–105.
- Brkić, A. (1978), Crtači i volšebnici, *Arhitektura Urbanizam* 80–81 (Beograd: Savez društva arhitekata Srbije i Urbanistički savez Srbije i Udruženje likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera Srbije): 68–70.
- Brolin, B. (1988), *Arhitektura u kontekstu*, Beograd: IRO „Građevinska knjiga“.
- Gieryn, T. F. (2000), A Space for Place in Sociology, *Annual Review of Sociology* 26: 463–496.
- Goldman, L. (1962), *Dijalektička istraživanja*, Sarajevo: Veselin Masleša: 65–78.
- Гостушки, Д. (1968), *Време уметности : прилог заснивању једне опште науке о облицима*, Београд: Просвета: 157–170;
- Gostuški, D. (1971), *Evolucija umetnosti kao osnovni eksperiment opšte istorijske prognoze*, u: Predviđanje budućnosti : zbornik Treće međunarodne konferencije „Nauka i društvo“, prir. Moljk A., Muljević V., Perović B., Herceg Novi, 28. jun – 4. jul.
- Guallart, V. (2009), *Geographics: Geography, Information, Architecture*, Barcelona: Actar: 31.
- Denegri, J. (1998), *Jedna moguća istorija moderne umetnosti : Beograd kao internacionalna umetnička scena 1965–1998*, Beograd: Društvo istoričara umetnosti Srbije: 415–419.
- Dobrović, N. (2017), *Misaona podloga potencijalnog prostornog planiranja: Empirizam kao shvatanje*, u: Osnovi potencijalnog prostornog planiranja, prir. Radosavljević Z., Beograd: Asocijacija prostornih planera Srbije.
- Evans, V. and Chilton, P. (eds.) (2010), *Language, Cognition, and Space : The State of the Art and New Directions*, London: Equinox.
- Ибрајгер-Газибара, Б. (2006), Архитектура зграде Техничког факултета у Београду, *Наслеђе VII* (Београд): 69–85.
- Ignjatović, A. (2004), Архитектура као дискурс, *DaNS* 45 (Novi Sad: Društvo arhitekata Novog Sada): 35.
- Јаковљевић, З. (1997), Два примера рестаурације фасада : Зграда у ул. Српских владара бр. 8 и зграда Техничких факултета, Булевар Револуције бр. 73, *Наслеђе I* (Београд): 99–109.
- Кадиевић, А. (2005), *Естетика архитектуре академизма : XIX–XX век*, Београд: Грађевинска књига.
- Kadijević, A. (2007a), *Prilog metodologiji tumačenja arhitektonske istorije : karakterisanje, klasifikovanje i periodizovanje izdvojenih pojava*, u: Umetnost, arhitektura, dizajn, Pančevo: Kulturni centar: Galerija savremene umetnosti: 45–46.
- Кадиевић, А. (2007b), Улога идеологије у новијој архитектури и њена схватања у историографији, *Наслеђе VIII* (Београд): 225–237.
- Kadijević, A. (2015), Interpolations : necessity and inspiration of newer Belgrade architecture, *Zbornik za likovne umetnosti Matice Srpske* 43 (Novi Sad): 243–258.
- Kolarević, B. (2005), *Towards the Performative in Architecture*, in: Performative Architecture : Beyond Instrumentality, ed. Kolarevic B. and Malkawi A. M., New York and London: Spon Press: 203–213.
- Krämer, S. (2009), *Epistemology of the Line. Reflections on the Diagrammatical Mind*, in: Studies in Diagrammatology and Diagram Praxis, ed. Pombo O. and Gerner A., Studies in logic Vol. 24, London: College Publications.
- Krämer, S. (2011), *The Mind's Eye: Visualizing the Non-visual and the 'Epistemology of the Line'*, in: Image and Imaging in Philosophy, Science and the Arts, Vol. 2, ed. Heinrich R. et al., Frankfurt: 275–293.
- Kurtović-Folić, N. (1995), Typology of Architectural Forms-Strong and Weak Typological Characteristics, *Facta Universitatis* 2., ed. K. Hedrih (Niš: University of Niš): 227–235.

- Mandić, T. i Ristić, I. (2014), *Psihologija kreativnosti*, Beograd: Fakultet dramskih umetnosti : Institut za pozorište, film, radio i televiziju.
- Лазовић, З. и Мако, В. (ур.) (2016), *170 личности за 170 година високошколске настава у области архитектуре у Србији*, Београд: Универзитет у Београду Архитектонски факултет.
- Леко, Д. (1957), *Две агајџиације*, у: Зборник Архитектонског факултета, књ. 3, св. 3, Београд: Универзитет у Београду Архитектонски факултет.
- Lima, M. (2011), *Visual Complexity: Mapping Patterns of Information*, New York: Princeton Architectural Press.
- Low, S. and Lawrence-Zuniga, D. (2003), *The anthropology of space and place : Locating culture*, London: Blackwell.
- Миленковић, Б. (1991), Геометрија склопа, *Изградња 6* (Београд: Удружење инжењера грађевинарства геотехнике, архитектуре и урбаниста): 13–15.
- Миленковић, Б. (1992), Култура форме I, *Изградња 3* (Београд: Удружење инжењера грађевинарства геотехнике, архитектуре и урбаниста): 5–10.
- Милуновић, Д. (2001), Кратак теоријски увод у правну заштиту културних добара, *Наслеђе III* (Београд): 221–231.
- Никезић, А., Раковић, А. и Пешић, М. (прир.) (2016), *Декани Архитектонског факултета : 1948–2016*, Београд: Универзитет у Београду Архитектонски факултет.
- Oxman, R. (2009), Performative design: a performance-based model of digital architectural design, *Environment and Planning B: Planning and Design* 36(6): 1026–1037.
- Павловић, М. (2017), *Никола Недићоровић*, Београд: Orion art.
- Pedreschi, R. (2008), Form, Force and Structure : A Brief History, *Architectural Design* 78: 12–19.
- Petrović, M. (2009), *Transformacija gradova: ka depolitizaciji urbanog pitanja*, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.
- Petrović, S. (1988), Socio-psihološka uslovljenost recepcije likovnog dela : Rezultati eksperimentalne estetike na grupi/uzorku savremenih slikara Srbije, *Istra* 5–6, Pula: Naučna biblioteka: 110–123.
- Radosavljević, Z. (ur.) (2017), *Osnovi potencijalnog prostornog planiranja / Nikola Dobrović*, Beograd: Asocijacija prostornih planera Srbije.
- Spiller, N. and Armstrong, R. (2011), *Protocell Architecture* (AD Special Issues), Vol. 81, London: John Willey & Sons.
- Stevanović, V. (2011), Cultural based preconceptions in aesthetic experience of architecture, *Spatium* 26 (Belgrade): 20–25.
- Sussman, A. and Hollander, J. B. (2015), *Cognitive architecture : designing for how we respond to the built environment*, New York: Routledge.
- Shapiro, M. (2010), *Question + Visual Data + Context = Story*, in: Beautiful Visualization: Looking at Data through the Eyes of Expert, eds. Steel J. and Iliinsky N., Sebastopol CA: O'Reilly Media: 16.
- Томић, С. (1983), *Сјоменици културе, њихова својства и вредности* (Београд: Народна библиотека Србије, Републички завод за заштиту споменика културе): 74.
- Ђирић, Д. (2017) *Зависи архитектонског дизајн процеса: дисциплинарне границе и трансфери*, докторска дисертација, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду.
- Harvey, D. (2006), *Spaces of global capitalism: A theory of uneven geographical development*, New York : London: Routledge.
- Hymes, D (1968), Letter, *Current Anthropology* 9(2–3): 100.
- Carić, I. (1957), *Emocionalna komponenta urbanizma*, Split: Urbanistički biro Split: 29–34.
- Carmo, M., (2013), *The Digital Turn in Architecture 1992–2012* (AD Primer), London: John Willey & Sons: 88.
- Carmo, M. (2001), *Architecture in the Age of Printing : Orality, Writing, Typography, and Printed Images in the History of Architectural Theory*, Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Clemons, S. A. (2017), *Interior design*, Tinley Park, IL: The Goodheart-Willcox Company, Inc.
- Čanak-Medić, M. (1990), Novi pogledi na graditeljsko nasleđe i njihov mogući odraz na savremenu arhitekturu, *De re Aedificatoria : časopis za istoriju i teoriju arhitekture grada 1* (Beograd): 42–45.
- Dženks, Č. (2007), *Nova paradigma u arhitekturi*, Beograd: Orion Art.

Summary: RADE MRLJEŠ, ALEKSA CIGANOVIĆ

DIAGRAMMATIC APPROACH TO SYNTHESIS FOR THE PURPOSE OF PROTECTING
FACILITIES AND SPACE FEATURES – SURVEY OF TWO STUDY TECHNIQUES OF
ARCHITECT DIMITRIJE M. LEKO FROM 1947–1948

The topical norms of properties in conservation notation, connectedness and interpolation aiming at model protection of the old from the new, methodological conceptualisation of protecting features of civil engineering heritage and approach to justifying the proposal of synthesis based on normative format of professional discretionary assessment, are dominantly positioned in the domestic professional area of conservation on the observation of biographical data on an architect and the criterion of periodisation as determinants of value and quality. Theoretical line of analysis of monumental civil engineering heritage properties that includes periodising as a dominant aspect of assessment determination conservationists are familiar with, is extended with the newer approach which implies the role of drawing graphism as a diagrammatic technique typical of architectural vocation. Graphical approach to the design plan includes associative, creative memory as an extended memory of an architect, out of which, by means of transgressing the elements of his experiential repository of knowledge and empathy of spatial layouts, elements and geometry, conceptualisations are made by morphological similarities, common determination, codes, reflections, associations, performance affinity, classifications, complementation and contrasts, thus forming the corresponding semantic or structural types of imagination.

The analysis of contemporary role of diagrammatic schematic concepts in fine arts and plastic synthesis of building with art-historical and spatial-plastic value that are significant for conservation of post-planned shape and functional re-modelling, can be done based on the conceptual designs of architect Dimitrije M. Leko from 1947–1948 that are related to the extension of the facilities of the Technical Faculty (interior functional adaptation) and the Ministry of Social Policy and Public Health in Belgrade (the extension and facing re-composition). Study techniques that are the subject of this paper represent different situations of the diagrammatic graphism applied by the architect in the description of diagrammatic relation in the experience of representation – through academic and modernistic postulates. Determination of the final form and structural stability of a building in the method employed by architect Dimitrije M. Leko in his designs for extension of the said facilities and the re-modelling of their facing points to the choice of morphogenetic modelling principles that are the product of architectural cognitive and abstract processes, pointing to the principles of adaptability and ability of internalisation of knowledge on the properties of buildings. The architect approached the protection of appearance and properties of buildings by means of transforming and manipulating the scene-image, revealing the role of extended memory in conceptualisation of design-process and mental visualisations based on representations and coded semantic modalities as registers of scenic architectural representation.

Rade D. Mrlješ, doctoral student

Architect

Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

r.mrljes@gmail.com

Aleksa S. Ciganović, doctoral student

Architect

Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia – Belgrade

aleksa.s.ciganovic@gmail.com

Illustrations:

- Fig. 1 Drawing (1947) by Dimitrije M. Leko, floor plan of the existing, finalized state of the Belgrade Technical Faculty building
- Fig. 2 Drawing (1948) by Dimitrije M. Leko, the existing, finalized state of the Ministry of Social Policy building in Belgrade
- Fig. 3 Drawing (1948) by Dimitrije M. Leko, recommended façade remodelling for the Ministry of Social Policy building in Belgrade
- Fig. 4 Drawing (1947) by Dimitrije M. Leko, ground floor plan for the recommended reconstruction and adaptation of the Belgrade Technical Faculty building
- Fig. 5 Drawing (1947) by Dimitrije M. Leko, floor plan for the recommended reconstruction and adaptation of the Belgrade Technical Faculty building
- Fig. 6 Drawing (1947) by Dimitrije M. Leko, cross section of the recommended reconstruction and adaptation of the main bay of the Belgrade Technical Faculty building